

מצוות מחצית השקל

בזמן הזה

פרק א:

מחצית השקל – בכסף ממתכת או בכסף של ימינו?

מצווה מהתורה, לתת מידי שנה למקדש מחצית השקל כסף לצורך מימון העבודה בו. בזמן שהמקדש היה קיים, הכסף ששימש למסחר בעולם כולו היה עשוי ממתכות יקרות: זהב, כסף ונחושת, והמטבע של מחצית השקל שהביאו ישראל למצווה זו היה עשוי ממתכת הכסף (silver). בימינו, הכסף המשמש למסחר אינו עשוי עוד ממתכות יקרות אלא ממתכות זולות שמחירן נמוך בהרבה מערכו הנקוב של המטבע המונפק מהן. כך הוא גם באשר לשטרות הכסף העשויים מכותנה ופלסטיק, בהם עלות הייצור של שטר הוא שקל אחד בלבד, בין אם ערכו הנקוב של השטר הוא עשרים שקל או מאתיים שקל!

במאמר זה נברר האם בימינו, עם חידוש בניין המקדש והעבודה בו, מצוות מחצית השקל צריכה להתקיים כבעבר, דווקא באמצעות מטבעות העשויות מכסף, או שמא ניתן יהיה להשתמש בכסף בן ימינו לקיום המצווה - כסף ששווי נגזר מהחלטת בנק ישראל בלבד ולא מהשווי של החומר ממנו הוא עשוי.

עוד נדון במאמר, במציאות שבה בנק ישראל יתיר את המסחר בארץ בשני סוגי 'כסף' אלו - באיזה מהם נצטרך לקיים את מצוות מחצית השקל?

א. מצוות מחצית השקל – ממטבע העשוי זהב

במשנה בשקלים (א,ג) נאמר: "בחמשה עשר בו [באדר] שולחנות היו יושבין במדינה. בעשרים וחמשה ישבו במקדש". כלומר, הגזבר הממונה על גביית כסף מחצית השקל במקדש היה שולח בט"ו באדר שולחנים - חלפני כספים - לכל מקום בארץ, כדי שהעם יוכל לרכוש מחלפנים אלו מטבעות של מחצית השקל כסף, כך שמי שיש לו פרוטות נחושת יוכל להחליפן במטבע של מחצית השקל העשוי כסף.

יש לציין, שאצל השולחני היו גם מקיימים את המצווה של נתינת מחצית השקל, שכן השולחני היה בא עם קופה מיוחדת הנקראת 'תקלין חדתיני', שלתוכה שלשלו תושבי המקום את כספי מחצית השקל שלהם. ממשנה זו נראה כאילו המצווה חייבת להיעשות דווקא במטבע של חצי שקל העשוי כסף, כשלשם כך העמידו חלפני כספים בכל מקום. אך למעשה ממקורות נוספים מתברר שאין הדבר כן וניתן להביא למקדש גם מטבעות אחרים, שאינם עשויים מכסף.

כך יוצא ממשנה אחרת במסכת שקלים (שקלים ב,א): "מצרפין שקלים לדרכונות מפני משאוי הדרך". כלומר, לאחר גביית מחצית השקל במטבעות כסף (של חצי שקל) היו ממירים אותם במטבעות זהב (דרכונות) השווים פי ארבע ממטבעות הכסף, כדי להפחית במשקלם ולחסוך בהוצאות הדרך. נמצא, שבסופו של דבר, למקדש הגיעו גם מטבעות זהב ולא רק מטבעות כסף!

אמנם מקור זה מתייחס להמרת המטבעות לאחר נתינתם לגזבר, ועדיין ניתן לטעון שבשעת קיום מצוות הנתינה המטבע צריך להיות של כסף. אלא, שמשנה מפורשת היא (שקלים ב,ד) שמנהג ישראל בתחילת ימי הבית השני היה לתת בשעת קיום המצווה מטבעות של זהב:

אמר רבי שמעון: מה בין שקלים לחטאת? שקלים יש להם קצבה וחטאת אין לה קצבה. רבי יהודה אומר: אף לשקלים אין להם קצבה, שכשעלו ישראל מן

הגולה היו שוקלים דרכונות. חזרו לשקול סלעים, חזרו לשקול טבעין ובקשו לשקול דינרין.

במפרשים מבואר, ש'דרכונות' הם מטבעות פרסיים העשויים זהב שהביאו עמהם בני הגולה מפרס. ומאחר והיה חסר כסף רב לבניין המקדש ותפעולו, אזי חכמים תיקנו שלמצוות מחצית השקל יש לתת דרכון זהב, השווה יותר ממחצית השקל שהיה בימי משה רבינו או בית ראשון, כשיש אומרים ששוויו שני סלעים¹, ויש אומרים ששוויו סלע וחצי². אחרים פירשו, שלמצווה נתנו חצי דרכון זהב – חצי מהמטבע שנהג אותו זמן³.

אמנם, מדברי הרמב"ם משתמע שהציבור לא נתן את מטבע הזהב עצמו אלא דווקא סלע (כסף) שהיה שווה חצי ממנו, וזאת לאחר שלדעתו, המצווה היא לתת תמיד את מחצית המטבע הנוהג באותו זמן במדינה, וזו לשונו (שקלים א,ה-ו): "מחצית השקל זו מצוותה שיתן מחצית מטבע של אותו הזמן אפילו היה אותו מטבע גדול משקל הקודש... בזמן שהיה המטבע של אותו זמן דרכונות היה כל אחד ואחד נותן **במחצית השקל שלו סלע**..."

אולם כבר כתב הראב"ד (שם), שלא כתוב במשנה שהיו שוקלים חצי מהמטבע שהיה נוהג באותו הזמן אלא שהיו שוקלים דרכונות! כלומר מטבע זהב, הכרח שנבע לדעתו מהיות המקדש חסר ממון רב לצורך בניינו ותפקודו, כאמור לעיל.

דבר נוסף: בפשט המשנה כתוב ש'היו שוקלים דרכונות' ממש. כך שלא מובן כיצד כתב הרמב"ם ששקלו סלע כסף בשווי חצי דרכון זהב.

נמצא, לדעת רוב הראשונים והאחרונים, בתחילת ימי בית שני מס מחצית השקל למקדש היה מטבע העשוי זהב כך שאין הכרח להביא דווקא מטבע העשוי מכסף.

ב. מצוות מחצית השקל - בכסף ולא בשווה כסף

הלכה נוספת בהלכות מחצית השקל שיש לה השלכה מהותית על הדיון שלנו היא, שמצוות מחצית השקל חייבת להיעשות רק בכסף ולא בשווה כסף, וכך נאמר במשנה בכורות (ט,ב): "וכולן נפדין בכסף ובשווה כסף חוץ מהשקלים".

הירושלמי (שקלים ב,א): מברר את טעם הדבר ושואל: "ויעשו אותן מרגלית?", כלומר אם מטרת הפדיון היא לחסוך בטרחת הדרך, מדוע אין פודים במרגליות שערכן רב ומשום כך המשקל הכללי יהיה מועט יותר? ומתרחץ - שאין עושים כן "שמא תזיל המרגלית, ונמצא ההקדש מפסיד!"

כלומר, ערכו של המטבע אינו משתנה במהירות כערכן של מרגליות, ולכן אין להמיר את המטבע במרגליות, שמא עד שתגיע המרגלית למקדש ועד שתתפדה שנית כדי לקנות בה קרבנות ירד ערכה, ונמצא שעל ידי הפדיון מפסיד המקדש את הערך המקורי של מחצית השקל שניתן לו.

לעומת זאת, בפדיונות אחרים, כגון במצוות פדיון הבן, אין בעיה לפדות את הבן בשווה כסף וכפי שנפסק להלכה בשו"ע (יו"ד שה,ה): "אלו החמשה סלעים נותנין לכהן בכסף או בשווה כסף מכל דבר שירצה... ", שכן, לאחר הפדיון אין חשיבות למה שיקרה

¹ רמב"ם שם, אם כי לדעתו נתנו את שוויו של חצי דרכון זהב בצורת סלע כסף ולא מטבע העשוי מזהב ממש.

² קרבן העדה בפירושו על הירושלמי.

³ רע"ב ותפארי"י בפירושם למשנה.

לשווה הכסף, וגם אם מחירו ירד - הילד כבר נפדה והעיקר היה שווי החפץ (חמישה סלעים) בשעת הפדיון.

ואכן, בכל ענייני הכספים הנוגעים למקדש, חז"ל קובעים כלל ברור - יד ההקדש על העליונה (שקלים ה,ד), כלומר, המקדש לא יכול ואסור לו להפסיד אף פעם. דוגמה נוספת לכך ניתן לראות עוד בדברי המשנה בשקלים (ד,ג):

מותר שירי הלשכה מה היו עושין בהן? לוקחין בהן יינות שמנים וסלתות והשכר להקדש דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר אין משתכרין משל הקדש ולא משל עניים.

הגמרא בירושלמי (שם) מסבירה שהסיבה שרבי עקיבא אוסר לעשות מסחר בשיירי הלשכה, לקנות בהם שמנים וסלתות ולמוכרם היא, שמא ההקדש יפסיד במסחר זה! אך אם הגזבר מוכן לקחת את ההפסד על עצמו, כלומר שאם יהיה הפסד הוא ישלים אותו לאוצר המקדש מכספו האישי - מותר לו לעשות מסחר בשיירי הלשכה, ובלשון הגמרא: "אין משתכרין משל הקדש - אלא אם רצה יהא ההפסד שלו והשכר להקדש - מותר" (שקלים שם).

למותר לציין, שהאיסור לתת שווה כסף במצוות מחצית השקל, אינו רק במקרה של המרת מטבעות הכסף לאחר נתינתם, אלא אף נתינת שווה כסף ישירות ללשכה - אסורה, מחשש שמא ירד ערכם וייגרם הפסד למקדש. וכן הראשונים הבינו בפשטות את המשנה והגמרא גם כאיסור נתינה לכתחילה, וכן כתב רש"י (בכורות שם ד"ה חוץ משקלים): "שקלים הבאים בלשכה באדר אין מביאין שם אלא מטבע של חצי שקלים", וכן פסק הרמב"ם בהלכות שקלים (א,ה-ו), כמובא לעיל, ועוד.

נמצא, שבמצוות מחצית השקל אסור לתת חפץ שאמנם שווה כסף אך הוא עצמו אינו כסף, שכן מחירו יכול לרדת והמקדש עלול להפסיד מכך! הדבר היחידי שמותר לתת למצווה זו הוא כסף.

להלן נראה כיצד להלכה זו השלכה מהותית על השאלה שאנו עוסקים בה במאמר זה: מהו טיב הכסף שאותו צריכים אנו לתת למצוות מחצית השקל? שכן, וכפי שנברר להלן, בימינו מטבעות מכסף (silver) אינם מוגדרים עוד ככסף אלא כשווה כסף, ולפיכך, לא רק שמותר להשתמש במטבעות ימינו למצוות מחצית השקל אלא שהם הכסף היחידי שמותר להשתמש בו, לאחר שמטבעות ממתכת הכסף שאינם בשימוש כיום אינם מוגדרים ככסף והרי הם פסולים למצווה.

להלן נברר מהן תכונות הכסף - התכונות שמגדירות אותו ככסף!

ג. כסף - עובר לסוחר

נאמר בתורה (בראשית כג,טז): "וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאֵזְנֵי בְנֵי חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לְסוֹחֵר". מהותו של הכסף והסיבה שלשמה הוא נוצר, הוא להיות עובר לסוחר, כלומר אמצעי לקניה שמקובל על הסוחרים. כלל זה הוא עיקרון יסודי המוזכר במשנה בבא מציעא (ד,א) העוסקת בהגדרת הכסף:

הזהב קונה את הכסף והכסף אינו קונה את הזהב הנחושת קונה את הכסף והכסף אינו קונה את הנחושת... מטלטלין קונים את המטבע והמטבע אינו קונה את המטלטלין. זה הכלל: כל המטלטלין קונין זה את זה.

כאשר מבצעים חליפין של מטבע כסף במטבע זהב, מטבע הזהב נחשב למטלטלין ביחס למטבע הכסף, משום ד"כספא דחריף" (בבא מציעא מד, ב), כלומר הוא יותר נפוץ לשימוש ובו מתבצע עיקר המסחר.

נמצא, שההגדרה הבסיסית לכסף היא היותו חריף - יוצא בכל מקום - וניתן להשתמש בו⁴. לאור זאת, כל עוד בנק ישראל מבסס את השיטה המוניטרית שלו על כסף שאינו עשוי ממתכות יקרות, ומטבע מכסף אינו הילך חוקי, אזי ה'כסף' בימינו הוא דווקא הכסף שמייצר בנק ישראל, שניתן להוצאה, ואילו מטבעות כסף שייצרו על ידי המקדש, כיוון שאינם ניתנים להוצאה - לא ייחשבו ככסף, וממילא השימוש בהם למצוות מחצית השקל יהיה מנוגד להלכה.

ד. הכסף הכשר לפדיון מעשר שני

לגבי פדיון פירות מעשר שני דרשו חז"ל (ברכות מז, ב, ועוד): "וצרת הכסף בידך" - כסף שיש לו צורה, למעט מטבע גולמי (אסימון), וכך פסק הרמב"ם (מעשר שני ונטע רבעי ד, ט). ההיגיון שבדין זה הוא - שמכיוון שהיעוד של הפדיון הוא על מנת לקנות בכסף פירות בירושלים לאכילה - צריך שהכסף הזה יהיה עובר לסוחר כדי שקיום המצווה יובטח.

הגמרא בבכורות (נא, א) מונה את מחצית השקל ואת מעשר שני כדברים שפדיונם דווקא בכסף, ולא בשווה כסף. כלומר דיניהם שווים. ואם כן, ניתן לומר, שגם סוג המטבע שבו פודים, בעל צורה וניתן להוצאה ולא אסימון שלא ניתן להוצאה - יהיה שווה, שהרי גם במצווה זו הכסף נצרך לשימוש מידי במקדש, וגזברי המקדש צריכים להיות מסוגלים לקנות בו את הסחורה הנדרשת למקדש.

נמצא, שגם הכסף של מצוות מחצית השקל חייב להיות ניתן להוצאה, דבר שאי אפשר יהיה לומר על מטבעות מכסף שהמקדש ינפיק באופן עצמאי, כשמטבעות אלו לא מוכרים על ידי בנק ישראל ואסורים בשימוש.

ה. דין סאה בסאה - כולל מטבע שלא ניתן להוצאה

חז"ל (בי"מ עה, א; סג, ב) אסרו להלוות פירות על מנת להחזיר פירות ('סאה בסאה') שמא מחיר הפירות יהיה יקר יותר בזמן הפירעון ונמצא 'אבק ריבית' בדבר. הכסף לעומת זאת, שומר על ערכו, ועל כן הלוואת 'מטבע במטבע' מותרת (שוי"ע יו"ד קסב, א).

הרא"ש (ריש פרק הזהב) מבאר, שלעניין זה רק מטבע שנסחרת במדינה מוגדרת ככסף, אולם מטבע פסול, כגון שיצא משימוש או שניתן להשתמש בו רק במדינה אחרת אך לא במדינה בה ניתנת ההלוואה - אינו מוגדר ככסף אלא כ'פירא', ואסור להלוותו 'סאה בסאה'.

הרי לפנינו דוגמא נוספת לכך, שמטבעות העשויים מכסף (silver), שלא ניתן כיום לקנות עימם במכולת - אינם מוגדרים ככסף אלא כסחורה, כשווה כסף, ועל כן הם פסולים למצוות מחצית השקל, כאמור לעיל.

4. זו הגדרת הכסף לפי דעת רבי והתלמוד הבבלי. אך בנו של רבי - רבי שמעון סובר, שדווקא מטבע הזהב הוא זה שיוגדר ככסף במקרה זה, שכן הוא עשוי מחומר חשוב יותר, וזו דעת התלמוד ירושלמי, המביא משנה זו כך: 'הכסף קונה את הזהב והזהב לא קונה את הכסף', כלומר הכסף הוא ה'פירא', הסחורה, והזהב הוא ה'טיבעא', הכסף.

ו. פיחות בשווי המטבע קיים גם במטבעות העשויות מכסף

כאמור לעיל, יתרונו של הכסף על שווה הכסף נעוץ בעובדה שערכו של הראשון קבוע ולא משתנה. לאור זאת, יש הטוענים⁵ שבימינו איבד הכסף את יתרונו, כיוון שהכסף אינו משקף את ערכו של החומר שעליו הוא מוטבע או מודפס, וערכו נתון לשינויים תכופים ע"י החלטות ממשלה ובנקים מרכזיים (כחלק ממדיניות כלכלית) להגדיל את כמות שטרות הכסף המצויות בשוק⁶ - מה שיוצר אינפלציה תדירה, כלומר, ירידה קבועה ומתמשכת בשווי הכסף. לפיכך, לדעתם, לכסף של ימינו אין עוד ערך קבוע ויציב כפי דרישת חז"ל, וממילא לדעתם הוא אינו מוגדר עוד ככסף, והוא פסול לשימוש במצוות שנדרש להם כסף, כגון מצוות מחצית השקל. לפיכך, לדעתם, האפשרות היחידה לתת מחצית השקל למקדש היא ביצירת מטבע חדש מכסף שיינתן למקדש בעת קיום המצווה.

אולם, להלן נראה ש'חוסר יציבות' ושינוי שווי, הוא דבר שקורה וקרה בעבר גם לכסף שנוצר ממתכות יקרות, מאחר שאמנם כמויות הכסף והזהב בעולם גדלות כל הזמן עם גילויים של מרבצים חדשים של כסף וזהב והגדלת הכמויות של משאבים אלו באופן תדיר, אך ישנם שינויים גדולים (עליות או ירידות) בביקושים לחומרים אלו לאורך הדורות⁷. לפיכך, כשחז"ל אמרו שההבדל בין כסף לשווה כסף הוא שהכסף שומר על ערכו הקבוע הם לא התכוונו לשמירה מוחלטת ללא שום שינוי, אלא גם חז"ל ידעו שלמטבעות כסף וזהב יש שחיקה וירידת ערך בתקופות מסוימות, ועליות מחיר גבוהות בתקופות אחרות, אלא שהדבר לא קיצוני ותדיר כמו השינוי במחירי הסחורות. ראה דברי התפארת-ישראל שעמד כבר על ירידת ערך הכסף בדורות מסוימים, וזו לשונו (בוועז, שבועות ו, א):

וכן הסברא נותנת לע"ד, דהרי בכל יום ויום מתרבה הכסף בעולם ע"י שיתנו לכסף מוצא, שחופרים אותו מתחת מעמקי ארץ. ומדמתרבה הכסף, לכן לא יהיה נחשב כל כך כהמאכלים בזמן הקודם ויתייקרו... וזה סיבת היוקר עכשיו, דבכל מקום שהכסף יותר מצוי מהמאכלים, אז המאכלים ביוקר.

כלומר, כששווי הזהב והכסף יורד - מחיר האוכל עולה, מה שמכונה אינפלציה.

גם הסמ"ע (ח"מ פח, ב), מציין את האינפלציה שהייתה לאורך מספר דורות במחיר הכסף והזהב, כשהוא מסיק מכך, ששווי הכסף צריך להיות תלוי בכוח הקנייה שלו, ולכן לדעתו לא ניתן לקדש אישה בשווה פרוטה כי בימיו זה לא שווה כלום, וכן פדיון הבן צריך להיות ביותר מחמישה שקלים וכו'.

5. כך שמעתי בעל פה ממספר תלמידי חכמים וכלכלנים.
6. מדיניות כלכלית זו נקראת 'הרחבה כמותית', כשהבנק המרכזי של מדינה בוחר להדפיס עוד כסף ובכך להגדיל את רזרבות הכסף של הבנקים המסחריים כדי שאלו יוכלו להלוות את הכסף לחברות ועסקים בריבית נמוכה, בכך לתת תמריצים לעסקים ולהגביר את הצמיחה במשק.
7. בשנים האחרונות כמות הזהב והכסף בעולם גדלה בצורה שלא היה כדוגמתה מעולם! רק כדי להמחיש זאת: בעולם יש כיום 170,000 טון זהב, כשחצי מכמות זו, כלומר 85,000 טון נכרתה בחמישים השנים האחרונות, וזאת הודות לטכנולוגיה המתקדמת שיש כיום להפקת הזהב. זאת אומרת, שכל שנה כמות הזהב גדלה בעולם למעלה מ-5%, דבר שפעמים מביא לירידת ערך משאב זה או לפחות לעצירת עליית מחירו.

נמצא, שאינפלציה ושינוי שווי יש גם במטבעות כסף וזהב ולא רק בכסף המודפס בן ימינו, כך שבעניין זה אין כל הבדל בין מטבעות העשויות מחומרים יקרים לכסף מודפס העשוי מכותנה.

נמצא, שגם אם הכסף בן ימינו היה עשוי מזהב, כסף ונחושת - ערכו היה יורד בתקופות מסוימות עם גילויים של מרבצים חדשים וכן פיתוחם של שיטות כרייה חדשות, כך שאינפלציה אינו מצב אופייני רק לכסף העשוי מנייר!

בכך, טענת הפוסלים את הכסף בימינו מסיבה זו נופלת, כשבנוסף לכך, טענתו העיקרית, שמטבעות העשויות כסף אינן מוגדרות כיום ככסף אלא כשווה כסף - מביאה לפסילת האפשרות של שימוש במטבעות כסף לחידוש מצוות מחצית השקל, כאמור לעיל.

ז. עדיפות מטבעות כסף סחירים על מטבעות זולים

עד כה, התייחסנו למציאות שבה בנק ישראל לא יתיר בעתיד שימוש במטבעות העשויות ממתכת הכסף כהילך חוקי. אולם אם בנק ישראל יסכים לתת תוקף חוקי גם למטבעות אלו, כך שהמסחר בארץ יתבצע גם במטבעות העשויות כסף או זהב⁸ - מצוות מחצית השקל תתקיים רק במטבעות אלו, וה"ה לכל המצוות שבהם נצרך כסף!

יסוד הדברים בפירוש הרא"ש (ריש פרק הזהב) שפירש שהזהב נחשב ל'פירא' ביחס לכסף ('טיבעא'), בגלל שלמטבע הכסף שתי תכונות: הוא חריף (עובר לסוחר), וגם חשוב (בניגוד לזהב שהוא רק חשוב). ולכן לדעתו "הנחושת קונה את הזהב", כלומר הזהב נחשב ל'טיבעא' והנחושת 'פירא' מפני שאינה חשובה.

וכן יוצא מדברי רש"י (בבא מציעא שם ד"ה קונה את) הכותב: "ומי שאין טבעו חשוב וחרף - הוי כפירות" - נמצא שגם לדעתו מטבע מכסף נחשב 'טיבעא' בגלל שתי התכונות שיש בו: הוא חשוב מצד עצמו ועובר לסוחר.

על פי דברים אלו פסק תרומת-הדשן (פסקים-וכתבים נד) שכיוון שבזמנו, במטבעות הכסף מעורב גם נחושת, בטלה חשיבותם ואינם נחשבים עוד כ'טיבעא' לעומת מטבעות זהב.

וכן פסק הרמ"א (יו"ד קסב,א) שהתייחס למטבע ה'זהוב' שהיה בימיו וכתב שדינו ככסף, ועל כן לא חל עליו דין 'סאה בסאה' ומותר להלוות זהוב ולקבל תמורתו זהוב כדין כל הלוואת כסף.

נמצא, שבמציאות שבה בשוק קיים גם כסף ללא שווי עצמי, ככסף של ימינו, וגם כסף בעל חשיבות ושווי עצמי כמטבעות כסף או זהב - אזי מי שיוגדר מביניהם ככסף יהיו דווקא המטבעות בעלות החשיבות העשויות ממתכות יקרות ולא הכסף בן ימינו, שכן דווקא למטבעות אלו יהיו שתי תכונות: חריף - עובר לסוחר, וחשיבות - ערך עצמי. ולכן מצוות מחצית השקל תצטרך להתבצע דווקא באמצעות מטבעות אלו, וה"ה לשאר המצוות המתקיימות בכסף, כפדיון הבן וכדו'.

זאת ועוד, כבר כיום נוהג בארץ ובחלק ממדינות העולם שימוש בכסף חדש, בנוסף על הכסף שמיוצר על ידי הבנקים המרכזיים - ה'ביטקוין'. ה'ביטקוין' הינו מטבע

8. מציאות זו אינה בדיונית, שכן כבר כיום מספר מדינות רוצות לבסס את כלכלתם על מטבעות מזהב (סין) או לפחות להצמיד אותם לזהב (גרמניה), כך שיתכן שגם במדינת ישראל יחזירו 'עטרה ליושנה' ויחזרו לשימוש ב'כסף אמיתי' העשוי ממתכת יקרה.

וירטואלי (הקיים רק במחשב) כלל עולמי, המשמש למסחר באמצעות 'ארנקים דיגיטליים'. אחת מתכונותיו הייחודיות של מטבע זה הוא העובדה שאין מגובה בדבר. דא עקא, שתכונה זו, לפי דעת חכמים מהווה חיסרון גדול למטבע זה שכן בהיותו 'כלום', 'אוויר' אין לו חשיבות כלל, ועל כן אסור יהיה לשלם את מס מחצית השקל באמצעותו! וכן הוא לשאר דיני התורה שבהם נדרש כסף!

ח. סיכום

- א. קיום מצוות מחצית השקל יכול להתבצע רק במטבעות סחירים, אף אם הם עשויים ממתכות זולות, ואין צורך שהמקדש ינפיק לצורך חידוש מצוות מחצית השקל מטבעות העשויים מכסף (silver).
- ב. הפיחות שחל מידי פעם בערכם של מטבעות ימינו אינו גורע מהגדרתם כ'כסף', כשם שתנודות שחלו במחירי הכסף והזהב לא פגמו בהגדרת המטבעות הקדומים.
- ג. אף אם יונפקו מטבעות מיוחדים לצורך מצוות מחצית השקל, הם יהיו פסולים למצווה, מכיוון שדינם יהיה כ'שווה כסף' ולא כ'כסף'.
- ד. מאידך, אם בנק ישראל יתיר את המסחר גם במטבעות העשויות ממתכות יקרות, קיום מצוות מחצית השקל, וכן שאר מצוות התורה המתקיימות באמצעות כסף, יצטרך להיות דווקא במטבעות אלו, ולא במטבעות זולות שאינן חשובות.
- ה. מטבע וירטואלי (כ'ביטקוין') - אין בו חשיבות ממשית ואינו כשר לימחצית השקל.

פרק ב:

קיום המצווה באמצעות העברה בנקאית

כאמור לעיל, גביית מס מחצית השקל בזמן הזה צריכה להיעשות דווקא בכסף הנוהג בשימוש בימינו – כסף שרובו קיים כרישום דיגיטלי במערכות המחשב והאינטרנט. פרק זה יידון בשאלה: האם גזברי המקדש יוכלו לגבות את מס מחצית השקל באמצעות העברה בנקאית דרך האינטרנט? האם יוכל אדם מישראל להיכנס לאתר של המקדש, ולשלם את שווי מחצית השקל תוך מסירת פרטי כרטיס האשראי שלו, כפי שהציבור נוהג ברכישת מוצרים, תשלום חובות לעירייה, ושאר מיני תשלומים?!

א. אופן גביית מחצית השקל בימי קדם

במסכת שקלים מתואר כיצד היו גובים גזברי המקדש את כספי מחצית השקל שהיו ישראל חייבים לתת למקדש מדי שנה: בט"ו באדר, היו מגיעים שולחנים (חלפני כספים) לכל מקום ומקום בארץ. החלפנים היו פורטים לציבור הרחב את כספם למטבעות של חצי שקל כסף, וגם גובים מאנשי המקום את כספי מחצית השקל שנותנים לקיום המצווה⁹. כספי מחצית השקל היו ניתנים לתוך שופר - קופה מיוחדת שהיה מביא אתו השולחני – קופה שתחתיתה למטה רחב, ופיה למעלה קצר¹⁰. במידה ובמקום מסוים היו נאספים כספים רבים, היו השולחנים מחליפים את מטבעות חצי השקל שקיבלו במטבעות זהב, כדי להפחית את משקל המטבעות, ולהקל על משקלם בעת העברתם למקדש¹¹. את הכסף היו שולחים למקדש בירושלים על גבי חמורים או סוסים, כשלפעמים הכסף לא היה מגיע ליעדו לאחר שאבד או נשדד¹². הכסף המגיע למקדש היה נצבר בלשכה מיוחדת המכונה בפי הרמב"ם 'לשכת השקלים'¹³. שלוש פעמים בשנה היה אחד מגזברי המקדש מפריש

⁹ משנה שקלים א, ג.

¹⁰ שם ב, א.

¹¹ שם.

¹² שם.

¹³ ג, ב ובפירוש המשנה שם.

מכספים אלו כסף לרכישת קרבנות הציבור. הפרשה זו נקראת 'תרומת הלשכה'¹⁴. הסיבה ש'תרומת הלשכה' הייתה נעשית שלוש פעמים בשנה היא, כדי שגם מהכספים המגיעים באיחור למקדש, לאחר שמגיעים ממקומות רחוקים מחוץ לארץ - יתרמו את הלשכה וכספי כל ישראל יממנו את הקרבנות¹⁵.

למותר לציין, שכיום עם התפתחות מערכת התשלומים הממוחשבת, תשלום מס מחצית השקל דרך האינטרנט, יש בו כדי לחסוך את עלות שכרם של השולחנים, ועלות שינוע הכסף ואבטחתו. כמו כן בדרך זו, הזמן בו לוקח לכסף להגיע ליעדו – למקדש הינו מידי, כך שכבר בראש חודש ניסן המקדש יכול לאסוף את כל או רוב כספי מחצית השקל שאמור לקבל מכל ישראל. יתרה מזאת! השימוש במערכת האינטרנט לצורך העברת כספים למקדש יועיל לא רק במקרה של מס מחצית השקל אלא גם באיסוף כספים נוספים כגון כספי תרומות לסוגיהם השונים, כאשר יש בשימוש בדרך זו אפשרות מבטיחה להגדלת כמות הכסף הנתרם למקדש, עם מתן דרך נוחה וקלה לתורם שלא יהסס ואף ירבה להשתמש בה.

האם אכן דרך מודרנית זו יכולה להיות מופעלת גם במקדש ככלל ובגביית כספי מחצית השקל בפרט?

ב. כספי מחצית השקל – מתקדשים ברגע מסירתם לשולחני

נאמר במשנה (שקלים ב,א): "... בני העיר ששלחו את שקליהן ונגנבו או שאבדו אם נתרמה התרומה נשבעין [השולחנים] לגזברים ואם לאו נשבעין לבני העיר ובני העיר שוקלין תחתיהן... ". נמצא, ששולחנים שכספם אבד או נשדד נשבעים בכל מקרה, "לא פשעו ושידם לא הייתה במעל, וכל השאלה היא למי עליהם להישבע: לבני העיר או לגזברי המקדש?"

אלא, שהמשנה במסכת שבועות (מב,ב) מונה רשימת דברים שאין נשבעין עליהם, ובין הדברים כלול ההקדש! לפיכך קשה: כיצד חייבים השולחנים להישבע אם כסף ההקדש שמעבירים למקדש נגנב או נשדד? מתרצת הגמרא (שקלים ב,א): אכן מדין תורה השולחני פטור מלהישבע, אך חכמים חייבו במקרה זה 'שבועת תקנה' כדי שלא יזלזלו השולחנים בשמירת הכסף שנגבה על ידם.

¹⁴ שם ג,א.

¹⁵ זו היא שיטת בעלי התוספות (קדושין נד, א ד"ה מועלין) והרא"ש (שקלים ג,ג), אך לרמב"ם שיטה אחרת ראה הלכות שקלים ב, ד-ח.

נמצא, אפוא, על פי הגמרא, שכבר בעת נתינת הכסף לשולחני הכסף מתקדש וחלה עליו קדושה, וכן כתב העונג יו"ט (או"ח סימן כו') על פי גמרא זו.

זאת ועוד, בתוספתא במעילה (א,כו) נאמר: "המפריש שקלו והוציא [לדבר אחר] הרי זה מעל, המפריש שקלו לחברו הרי זה מעל... ", נמצא, שכבר בזמן הפרשת השקל למצוות מחצית השקל, אפילו עוד לפני נתינתו לגזבר, כשהכסף בביתו של הנותן – ההפרשה וההבדלה כבר מקדשות אותו, ואם מישהו ישתמש בכסף לקניית דבר אחר – הוא מעל בכסף!

וכן פסק הרמב"ם להלכה: "המפריש שקלו והוציאו בשאר צרכיו, בין הוא בין חברו - מעל... " (מעילה ו,ג).

מן הראוי לציין, שלא כל העברת כסף למקדש יוצרת פעולת הקדשה באופן אוטומטי. מי שתורם כסף ללשכת חשאיין, כדי שעניים יוכלו לקחת משם כסף כדי צורכם – לא רק שלא מקדיש את הכסף אלא אדרבה! כסף זה אסור לו להיות מוקדש שכן מטרתו היא לצאת לחולין והרי אסור להוציא כספי הקדש לחולין¹⁶!

נמצא, ששאלת הקדשתו או אי הקדשתו של כסף המגיע למקדש תלויה בייעודו של הכסף, כשכספי מחצית השקל שייכים לסוג הכספים שמתקדשים עקב ייעודם.

ג. הקדש – חל רק על חפץ פיסי

העובדה שבעת נתינת מחצית השקל לשולחני - כסף זה מתקדש, נוגעת לשאלה בה אנו עסוקים, שכן, בדברי חז"ל מבואר במספר מקומות שהקדש יכול לחול רק על חפץ פיסי. ואם כן, לא ניתן יהיה לשלם לכאורה את תשלום מחצית השקל באמצעות העברה בנקאית במערכת האינטרנט שהרי העברה זו איננה העברה של חפץ פיסי, וכסף זה לא יוכל להתקדש בעת העברתו!!

להלן מספר מקורות מהם עולה שהקדש יכול לחול רק על חפץ פיסי וממשי:

נאמר במשנה (שקלים ד,ד): "המקדיש נכסיו והיו בהם דברים ראויים לקרבנות הציבור ינתנו לאומנים בשכרם דברי רבי עקיבא. אמר לו בן עזאי אינה היא המידה אלא מפרישין מהם שכר האומנים ומחללין אותן על מעות האומנים

¹⁶ כלל זה מוזכר מספר פעמים במסכת שקלים, ראה בהמשך המאמר מס' דוגמאות לכך.

ונותנים אותם לאומנים בשכרן וחוזרין ולוקחים אותה מתרומה חדשה...". בגמרא ובמפרשים מבואר (קרבן העדה, תקלין חדתי, ועוד), שסתם הקדשה היא הקדשה לבדק הבית, וכיוון שהנכסים שהוקדשו לבדק הבית ראויים למזבח – יש צורך לחללם ולאחר מכן להקדישם שוב בקדושת 'קודשי מזבח', דבר הניתן להיעשות עם קנייתם מחדש תמורת כסף הבא מ'תרומת הלשכה'.

רבי עקיבא סובר, שחילול הנכסים נעשה כאשר משלמים לגזברי בדק הבית עם נכסים אלו, כשברגע התשלום קדושת הנכסים מתחללת חלף עבודת הגזברים. בן עזאי חולק על רבי עקיבא כשדעתו, אי אפשר לחלל את קדושת בדק הבית על עבודת גזברי בדק הבית, והקדושה הזו יכולה להתחלל רק על חפץ ממשי, וכן פסק הרמב"ם (מעילה ח,ג): "אין מחללין את ההקדש על המלאכה אלא על המעות, כיצד אומן שעשה מלאכה בהקדש במנה אין נותנין לו בהמת הקדש או טלית הקדש בשכרו עד שמחללין אותן על המעות ואחר שיעשו חולין נותנין אותן לאומן בשכרו אם רצו, וחוזרין ולוקחין ממנו בהמה מתרומת הלשכה".

פרשני המשנה (שם) מבארים, שגם רבי עקיבא סובר שקדושה יכולה להתחלל רק על חפץ ממשי, אך לדעתו עבודתם של העוסקים במלאכת בניין המקדש היא מקרה יוצא דופן שגם עליו קדושה יכולה להתחלל. את זה לומד רבי עקיבא מהפסוק: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", כשהוא דורש את המילים 'ועשו לי מקדש' כך שגם העשייה היא קודש, וממילא ניתן לחלל כל קדושה על עשייה שכזו, של בניין המקדש. אך כאמור, מקרה שכזה הוא יוצא מהכלל, ואין הוא סותר את הכלל: קדושה יכולה להתחלל רק על חפץ פיסי.

דוגמא נוספת להלכה, שקדושה ניתן לחלל רק על חפץ ממשי מצינו בעוד משנה בשקלים (ד,א): "שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה". הגמרא מתקשה: כיצד היה נעשה התשלום? הרי כספי תרומת הלשכה הם הקדש, ולא ניתן להוציאם סתם כך לחולין? מתרצת הגמרא: את התשלום לשומרים ולקוצרים היה הגזבר משלם מכספי חולין שלוקח בהלוואה משולחני, וכשקרבן העומר או שתי הלחם היו מוכנים, היו מביאים כסף מ'תרומת הלשכה' ומחללים אותו על המנחות, כך שהקדושה שבכסף עוברת למנחות ומקדשת אותם, והכסף עצמו מתחלל ונהיה חולין. את החוב שחייב הגזבר לשולחני הוא מחזיר מכסף 'תרומת הלשכה' לאחר שהתחלל!

גם במקרה זה יש שפירשו (שקלי יוסף, אבני מילואים סימן כח ז, טז), שהסיבה שלכתחילה אי אפשר לשלם לשומרים מכספי 'תרומת הלשכה' היא: כיוון שכסף זה קדוש - אי אפשר לחללו אלא על חפץ ממשי בלבד. לפיכך בתחילה, לא ניתן לחללו על עבודת השומרים או הקוצרים, ורק כשעומד בפנינו קרבן עומר או שתי לחם ממשיים - ניתן לחלל עליהם את הכסף, וכך להעביר את קדושתו למנחות, ולהפכו בכך לכסף חולין!

לאור מקורות אלו (ואחרים) מתברר, שקיום מצוות מחצית השקל לא יכול להיעשות באמצעות תשלום והעברה בנקאית, שכן, העברה שכזו אינה העברה של כסף ממשי וממילא כסף זה לא יכול להתקדש למצוותו כפי שאמור להיות!
להלן נציע דרך שיש בה כדי לפתור את הבעיה שהצגנו בפרק זה.

ד. פתרון הבעיה: רכישת כסף ממשי באמצעות העברה בנקאית והקדשת הכסף הפיסי למצווה

להלן הצעה מעשית ליצירת מערכת גבייה וניהול, שיש בה כדי לפתור את הבעיה שהצגנו לעיל:

המקדש ייקח הלוואה של כסף חולין מהבנק, כשכסף זה יהיה כסף פיסי – מטבעות ושטרות כסף שיועברו ויונחו ב'לשכת השקלים' במקדש. סכום ההלוואה יהיה הסכום המשוער שאמור להתקבל מכל ישראל בקיום המצווה, לדוגמה: מיליארד שקל. לאחר מכן, בבוא ישראל לקיים את המצווה, כל אדם מישראל שירצה יוכל לקנות מביתו באמצעות האינטרנט, את סכום הכסף המדויק שצריך לשלם למצוות מחצית השקל, כשבהעברה הבנקאית הוא קונה סכום כסף מסוים מהכסף הפיזי שנמצא במקדש. לדוגמא: אם הסכום למצוות מחצית השקל יקבע כסכום של 100 שקל, אזי כל אחד ירכוש באמצעות העברה כספית באינטרנט – שטר ממשי של 100 שקל הנמצא במקדש, ולאחר מכן, ורק לאחר רכישה זו: הוא יקדיש למצוות מחצית השקל את הכסף הממשי שנמצא במקדש וששייך לו!

בכך נפתרה הבעיה, שכן, בהעברה הבנקאית, בעת רכישת השטר הממשי, אין עדיין קיום של מצוות מחצית השקל, ורכישה זו אפשרית מבחינה הלכתית, כדין כל 'קניין סיטומתאי' - דרך קניין המקובלת על הסוחרים ונוהגת באופן תדיר בחיי

המסחר בארץ ובעולם¹⁷. לאחר מכן, בעת קיום המצווה, האדם נותן למקדש שטר כסף ממשי השייך לו ונמצא כבר בילשכת השקלים, כששטר זה יכול להתקדש למצוותו.

דבר נוסף: את ההלוואה שלקח, יחזיר המקדש לבנק מהכסף שהפקידו הציבור בחשבונו בעת רכישת הכסף הפיסי שבילשכת השקלים. כסף זה הינו חולין ואין בעיה לתתו בחזרה לבנק לצורך פירעון ההלוואה.

להלן נברר עוד מס' נקודות הלכתיות שיש לברר כתוצאה מפתרון זה.

ה. קניין סיטומתא קונה גם כסף במקום שיש מנהג ברור

אמנם, לדעת רוב האחרונים¹⁸ סיטומתא הוא דרך קניין מהתורה וניתן לקנות באמצעותה כסף שנמצא רחוק מהקונה. אך לדעת נתיבות המשפט (חוי"מ), ביאורים סימן רא), קניין סיטומתא לא מועיל לקנות כסף, וזו לשונו:

"נראה לי, דבמטבע כיון שכתבו הרמב"ם [פ"ו ממכירה ה"ז] וכל הפוסקים [עיין סימן ר"ז סעיף ב'] שאין שום דרך שיזכה במטבע כי אם אגב קרקע, משמע דסיטומתא לא מהני במטבע. ועוד, דהא הר"ן [בחידושו ב"מ מ"ה ע"ב] כתב, הובא בב"י סימן קצ"ה [סעיף י'], דצורת מטבע דמי לאותיות דאין לו קנין. ולא מצינו באותיות קנין סיטומתא, אפילו במקום מסירה (ו)בעינן דוקא כתיבה ומסירה ממש [לעיל סימן ס"ו סעיף א']. ומכ"ש במקום שאין מנהג ברור על המטבע בודאי שאין ללמוד מהמנהג שנוהגין לקנות במטלטלין ולומר מן הסתם שיועיל מנהג זה גם במטבע, הא ודאי ליתא, כיון שאינו מנהג ברור גם במטבע, דהא אפילו בקרקע כתב הש"ך [שם] דבעינן שיהא המנהג זה בקרקע להדיא".

כאמור, הנתיבות מביא מספר נימוקים לדעתו, אך דבריו קשים, שכן:

א. נראה פשוט, שהרמב"ם ושאר הפוסקים שכתבו שכסף שאינו ברשותו נקנה רק אגב קרקע, התייחסו לשלילת דרכי הקניין האחרות שהיינו יכולים לחשוב שניתן לקנות איתם את הכסף כגון שטר וכדו'. אך ודאי שלא התכוונו לשלול גם את קניין

¹⁷ בבא מציעא עד, א; רמב"ם מכירה ז, ו-ז; שו"ע חוי"מ רא, ב; וראה מאמרו של הרב יחיאל וסרמן 'ביצוע קניין באינטרנט' תחומין יח', וכן מאמרו של הרב שלמה דיכובסקי 'האינטרנט בהלכה' תחומין כב'.

¹⁸ חתם סופר שו"ת יור"ד סימן שיד; רדב"ז סימן תקנ.

הסיטומתא, שהוא קניין יוצא דופן, השונה מדרכי הקניין הרגילים, כך שלכלל שאמר הרמב"ם (כסף נקנה אגב קרקע) יכול להיות בהחלט גם לשיטתו יוצא מן הכלל – קניין סיטומתא.

ב. הר"ן (שם) אמנם כותב במפורש, שמטבע דומה לאותיות [שטר], וכמו ששטר אינו ממון כך גם מטבע אינו ממון – אך זה דווקא בקניין חליפין, כשדעתו של מקבל הכסף על צורת המטבע, וכיוון שצורה זו תבטל הרי שהכסף אינו ככסף. אך מאידך הוא מוסיף וכותב, שמעות כן קונות בתורת דמים, וזה אומר, שחוץ מקניין חליפין, לכל שאר הקניינים המעות כן נחשבות ככסף, וכך הוא גם באשר לקניין סיטומתא – שהמוכר והקונה רואים בקניין זה את המעות ככסף ולא כחפץ, כמו בקניין חליפין. לפיכך, נראה פשוט, ובניגוד לדברי נתיבות המשפט, שלא רק שלא ניתן להביא ראיה מהר"ן לכך שכסף לא נקנה בסיטומתא אלא אדרבה: הר"ן אומר במפורש שלכסף יש תורת דמים! וממילא הוא קונה ונקנה בסיטומתא.

ג. הנתיבות עצמו כותב, שסיטומתא לא קונה מעות כיוון שאינו מנהג ברור גם במטבע. ונראה שכתב זאת כי גם הוא מודה, שאם כן יש מנהג ברור לקנות כסף באמצעות קניין סיטומתא – הקניין כן יועיל.

ולכן, כיום, כשהעולם נוהג יום יום לקנות כסף באמצעות האינטרנט, כגון ברכישות של מט"ח, מטבעות וירטואליים וכו' – אין ספק שגם כסף פיזי הנמצא במקדש יכול להיקנות בקניין סיטומתא באמצעות העברה בנקאית.

זאת ועוד, על דברי השו"ע (חו"מ רג,ט): "המטבע אין דרך שיזכה בו מעתה מי שאינו ברשותו אלא על גב קרקע... ", כתב הבאר היטב (ס"ק יג) שזו דווקא דרך הקניין בנתינת מתנה, אך באשר למכירה ניתן לקנות כסף גם שלא אגב קרקע, ראה דבריו שהביא את תשובת החכם צבי (סימן ט"ז) שפסק שניתן לקנות מעות בקניין אודיתא (העברת בעלות באמצעות הודאה, הודעה).

כמובן, שלדעת הבאר היטב והחכם צבי אין שום חילוק בין אודיתא לסיטומתא, וכפי שניתן לקנות מעות בקניין אודיתא מתוקף היותו דרך יוצאת דופן בקניינים, כך לדעתם יהיה אפשר לקנות מעות גם בקניין סיטומתא.

נמצא, אפוא, שאין מי שיחלוק על כך שניתן יהיה לרכוש כסף פיזי הנמצא במקדש באמצעות העברה בנקאית גם שלא אגב קרקע, כדין כל רכישת מטלטלין דרך האינטרנט!

ו. הקדשת דבר הנמצא רחוק מבעליו

נאמר בגמרא (בבא קמא סח, ב): "איש כי יקדיש את ביתו קדש אמר רחמנא, מה ביתו שלו, אף כל שלו". מכאן, שאדם יכול להקדיש רק דבר שנמצא ברשותו! האם הכסף שרכש האדם ונמצא במקדש נקרא ברשותו של האדם כך שהוא יכול להקדישו?

הרמב"ם (ערכין וחרמין ו, כב) פוסק: "אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו, כיצד? היה לו פקדון ביד אחר וכפר בו זה שהוא אצלו אין הבעלים יכולין להקדישו, אבל אם לא כפר בו הרי הוא ברשות בעליו בכל מקום שהוא".

נמצא, שכסף שאינו ביד האדם אך הוא יכול לקבלו בכל רגע נתון – הרי הוא שלו והוא יכול להקדישו. המקדש כמובן, לא כופר בעובדה שמי שרכש כסף שנמצא ב'לשכת השקלים' שייך לו, ויכול להוציאו משם אם ירצה, כך שלבעליו אין שום בעיה להקדיש כסף זה.

שאלה נוספת שיש לברר היא: את הכסף מקדיש בעליו בדיבור בלבד! האם ניתן להקדיש כך כסף למצוות מחצית השקל?

בגמרא מבואר (קידושין כח, ב) שניתן להקדיש כל דבר בדיבור גם אם הוא נמצא בסוף העולם, וזו לשון הגמרא: "כיצד אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט? האומר שור זה עולה, בית זה הקדש, אפי' בסוף העולם - קנה, בהדיוט לא קנה עד שימשוך ויחזיק". כך פסק הרמב"ם בהלכות מכירה (ט, א), ש'אמירה לגבוה כמסירה להדיוט', ובהלכות מעילה (ח, ח) כתב: "... בוא וראה כמה החמירה תורה במעילה, ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם **בדברים בלבד נתקדשו** וכל הנוהג בהן מנהג חול מעל בה'..."

נמצא, שדווקא הקדש יכול להיקנות או להיות מוקנה מרחוק, באמצעות דיבור, והוא אינו צריך הגבהה או מסירה כדרך הקניין בענייני החולין. כך הוא גם בעניינינו, שאמירתו של מי שרכש כסף פיסי במקדש מספיקה כדי להקנות אותו, ולא צריך מסירה פיסית או הגבהה על ידי אחד מגזברי המקדש.

ז. רכש כסף פיסי במקדש אך שכח לומר בפיו שמקדישו למצוות מחצית השקל

עוד יש לברר מה הדין במקרה שבו רוכש הכסף הפיסי שכח להקדישו בפיו לאחר הרכישה: האם הכסף יתקדש מאליו או שהוא חולין עד אשר בעליו יקדישו בפיו? בגמרא בשבועות (כו, ב) נאמר: "מיתבי: מוצא שפתיך תשמור ועשית - אין לי אלא שהוציא בשפתיו, גמר בלבו מנין? ת"ל: כל נדיב לב...".

לדעת רש"י (שם ד"ה תרומה וקודשים) ותוס' בחגיגה (י, א ד"ה לאפוקי) דין זה מתייחס גם לתרומת מלאכת המשכן האמור בפסוק, כלומר לקודשי בדק הבית, וגם לקודשי מזבח, וכדברי הפסוק בדברי הימים ב (כט, לא): 'וכל נדיב לב עולות'. נמצא, שכל סוגי ההקדש חלים גם במחשבה בלבד.

אמנם, יש מהראשונים שכתב¹⁹, שמחשבה בלבד לא יכולה להחיל קדושה על גוף הדבר שהקדיש, וכל מה שמחשבה יכולה לעשות זה יצירת חיוב על האדם להביא את הדבר להקדש, כפי שחשב. אולם לדעת רוב הראשונים, מחשבת הקדש כן מחילה קדושה על גוף הדבר שחשב עליו, וכדברי הגמרא בקידושין (כח, ב) כאמור לעיל, שאם חשב בלבו שור זה עולה, בית זה קרבן - אומרים בו אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט²⁰.

נמצא, שהקדש חל אפילו במחשבה, שכיון שגמר בלבו על דבר מסוים שהוא קדוש, אף שלא אמר בפיו, הרי זה קדוש!

היכולת להפריש ולקדש במחשבה, מוזכרת גם בהלכות תרומה (גיטין ל, ב): "תניא, אבא אלעזר בן גמלא אומר: 'ונחשב לכם תרומתכם' - בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה גדולה ואחת תרומת מעשר, כשם שתרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה, כך תרומת מעשר ניטלת באומד ובמחשבה... ", וכתב (שם) רש"י ד"ה 'ובמחשבה': "נותן עיניו בצד זה לשם תרומה ואוכל בצד זה ואף על פי שלא הפריש ותרוייהו נפקי מונחשב והאי דיליף תרומת מעשר מתרומה גדולה לענין אומד הוא דיליף".

נמצא, שעצם מחשבתו של הבעלים לבד מספיקה כבר להקדיש פירות לתרומה אע"פ שלא הפריש מהפירות בפועל, והוא רק מסתכל בעיניו על מה שרוצה להפריש ומתכוון לתרום זאת!

¹⁹ מאירי חגיגה י, א.

²⁰ רש"י קידושין מא, ב; תוס' גיטין לא, א; מרדכי קדושין פ"א ס' תצה, רמב"ם מעשה הקרבנות יד, יב, אם כי יש מי שהסביר שכוונתו לומר, שהחובה היא רק להקדישו אך אין הקדושה חלה עליו.

ממקורות אלו מתברר, שגם אם רוכש הכסף שכת להוציא מפורשות בפיו שמקדישו למצוות מחצית השקל הרי שהכסף מתקדש למצוותו לאחר שמעשה קניין הכסף מגלה את אשר בליבו של האדם, ומחשבתו זו פועלת להקדשת הכסף, כפי שהדבר נוהג בשאר דיני קודשים.

ח. סיכום

מאחר וקיום מצוות מחצית השקל מחייבת את הקדשת הכסף למקדש, והקדשה יכולה לחול רק על חפץ פיסי – לא ניתן לקיים את מצוות מחצית השקל בעת העברה בנקאית של סכום המצווה למקדש. מאידך, ניתן בהחלט לרכוש כסף פיסי שנמצא במקדש באמצעות העברה בנקאית, כשרכישתו נעשית מדין קניין סיטומתא, ורק לאחר מכן להקדישו למצוות מחצית השקל, שכן על פי ההלכה, אפשר להקדיש כסף שנמצא ברשות האדם גם אם אינו תחת ידו של הבעלים באותו רגע, וכאמור, כסף זה הינו כסף פיסי שקדושה יכולה לחול עליו.

‘ציון’

המכון הרב תחומי ללימודי כלכלה, פילוסופיה, וחברה
על פי תורת ישראל.